

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

VERTROUWELIJK

Inhoudelijke voortgang programma Gezondheid en Milieu

Januari t/m juni 2020

RTVM-briefrapport 2020-0139

5.1.2e

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

VERTROUWELIJK

**Inhoudelijke voortgang programma
Gezondheid en Milieu**

Januari t/m juni 2020

RIVM-briefrapport 2020-0139

5.1.2e

Colofon

© RIVM 2020

RIVM-2020-0139

5.1.2e (auteur), RIVM

Contact:

5.1.2e

Medische Milieukunde, Nazorg en Security

5.1.2e RIVM.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht van VWS, in het kader van V/200112/20/AA

Dit is een uitgave van:
**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**
Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
Nederland
www.rivm.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord – 5

- 1 Opdracht cGM – warme fase – 7**
  - 1.1 Opdrachtschrijving cGM – warme fase – 7
  - 1.2 Resultaten – 7

- 2 Opdracht: cGM – koude fase – 9**
  - 2.1 Opdrachtschrijving cGM – koude fase – 9
  - 2.2 Resultaten – 9
  - 2.3 Publicaties – 13

- 3 Opdracht: Bureau Biosecurity – 15**
  - 3.1 Opdrachtschrijving Bureau Biosecurity – 15
  - 3.2 Resultaten – 15

- 4 Opdracht: NVIC – 17**
  - 4.1 Opdrachtschrijving NVIC – 17
  - 4.2 Resultaten – 17
  - 4.3 Jaar en trendrapportages – 19

- 5 Subsidies – 21**
  - 5.1 Effect COVID-19 op ARQ en Nivel werkzaamheden – 21
  - 5.2 ARQ en Nivel hoogtepunten eerste helft 2020 – 21
  - 5.3 Publicaties 24

- 6 Additioneel – 25**
  - 6.1 Versterken positie GAGS – 25
  - 6.2 Update interventiewaarden – 25

Voorwoord

Voor u ligt het rapport over de inhoudelijke voortgang van het programma Gezondheid en Milieu 2020 (januari - juni) van het centrum Gezondheid en Milieu (cGM).

Het programma bestaat uit vier onderdelen: cGM warme fase, cGM koude fase, Bureau Biosecurity en Nederlandse Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC).

Per onderdeel volgt na een samenvatting van de opdrachtbeschrijving de resultaten. De subsidies aan het Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg (Nivel) en ARQ Kenniscentrum Impact na rampen staan op eenzelfde manier uitgewerkt. Tot slot komen de additionele opdrachten aan bod.

Om een beeld te krijgen van de medewerkers die zich inzetten voor het programma Gezondheid en Milieu zal een collega haar of zijn bijdrage aan dit programma belichten. In dit voorwoord lichten 5.1.2e en 5.1.2e kort hun werkzaamheden toe.

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

1 Opdracht cGM – warme fase

1.1 Opdrachtomschrijving cGM – warme fase

Het loket cGM heeft zowel in de warme als de koude fase als hoofdtaak het adviseren en ondersteunen van GGD'en en de GHORs op het gebied van medische milieukunde (MMK), psychosociale hulpverlening (PSH) en gezondheidsonderzoek na rampen (GOR). Het cGM biedt op deze gebieden ook ondersteuning aan VWS directie Publieke Gezondheid. Vanuit de kennisvraag "cGM – warme fase" ondersteunen we het zorgveld na een incident of ten tijde van een crisis. Deze activiteiten zijn vooraf niet te voorspellen. De in te zetten capaciteit heeft prioriteit boven andere cGM activiteiten en is verrekend met kennisvraag cGM – koude fase.

Activiteiten/werkzaamheden die onder deze opdracht vallen zijn:

- Advisering GGD/GHOR over gezondheidseffecten van gevaarlijke stoffen
- Advisering GGD/GHOR over nazorg
- Ondersteuning VWS (o.a. liaisonfunctie)

De hieronder beschreven resultaten geven een beeld van de belangrijkste activiteiten voor deze kennisvraag.

1.2 Resultaten

Ondersteuning GGD'en op PSH/GOR rondom COVID-19

Gelijk aan het begin van de Nederlandse COVID-19 uitbraak heeft het cGM samen met Nivel, ARQ en GGD GHOR NL het coördinatieteam PSH GOR ingericht. Het cGM leverde daarvoor het secretariaat, de voorzitter en de notulist. Het coördinatieteam PSH GOR biedt ondersteuning aan onder meer GGD'en. Dit heeft geleid tot meerdere producten waaronder een Handelingskader PSH voor de 5.1.2e Publieke Gezondheid 5.1.2e van de GGD'en, een modelplan PSH voor de PSH procesleiders, een periodieke nieuwsbrief PSH GOR, een vraagbaak voor de GGD'en en een presentatie bij de 5.1.2e tweedaagse over de werkzaamheden van het coördinatieteam. Tevens werd het gesprek gevoerd met de 5.1.2e over hun visie op de inzet van PSH tijdens langdurige crises. Voor uitgebreidere beschrijving van de gezamenlijke activiteiten, zie hoofdstuk 5 instellingssubsidies ARQ en Nivel.

Informatie- en Verwijscentrum Mentale Gezondheid COVID-19

In opdracht van VWS heeft ARQ (hoofdaannemer van de opdracht) samen met het cGM het Informatie- en Verwijscentrum (IVC) Mentale Gezondheid COVID-19 opgericht. Dit is de plek waar alle betrouwbare en beschikbare informatie en verwijzingen samen komen over zaken die betrekking hebben op de mentale gezondheid van mensen, of hier invloed op hebben. Uit evaluaties van eerdere rampen en crisis komt de toegevoegde waarde naar voren voor getroffen en betrokkenen. Na een turbulente start (waarin o.a. hosting via Rijksoverheid geen optie bleek) wordt er hard gewerkt aan het uitbreiden van de teksten en de doelgroepen die bediend (gaan) worden via het IVC. Het IVC zal twee jaar blijven bestaan en steeds aangevuld worden met relevante informatie. Het IVC is een subsite van de RIVM website geworden en

cGM maakt deel uit van de redactieraad die verantwoordelijk is voor het vullen van de website.

Gezondheidsonderzoek na rampen en incidenten (GOR)

Het cGM, Nivel en GGD GHOR NL zijn in gesprek met een aantal dPG'en (portefeuillehouders onderzoek publieke gezondheid) over het ontwikkelen van een brede monitor naar gezondheidseffecten. Gezamenlijk vindt men het belangrijk om middels een programmatische monitor de gezondheidseffecten (fysiek en psychisch) van de COVID-19crisis in kaart te brengen. Met de resultaten van deze monitor kan het lokale en nationale bestuur goed geadviseerd worden over de invulling van de PSH. Bovendien leidt het tot een gecoördineerd en onderbouwd plan voor aanvullend gezondheidsonderzoek, brengt het resultaten van lopende onderzoeken samen en bouwt het voort op bestaande structuren (GGD Monitors, rol cGM). De 5.1.2e willen het plan als propositie voorleggen aan minister de Jonge.

Deelname en organisatie bijeenkomsten

- Begin maart 2020 kenniskring PSH/GOR over COVID-19: PSH en COVID-19.
- Halverwege juni een alternatieve Kenniskring PSH/GOR waar kennis en ervaringen werden uitgewisseld door de GOR- en PSH procesleiders.
- Vanuit het coördinatieteam PSH GOR hebben collega's deelgenomen aan een samenwerkings- en afstemmingsoverleg van het Landelijk Operationeel Team Corona (LOT-C), sectie Samenleving en Veerkracht, waarin onder andere bevolkingszorg van de gemeenten centraal stond.
- Presentatie tijdens een LOT-C bijeenkomst over het belang van PSH in een langslpende crisis; goede nazorg start met een goede respons.

Verlenging detachering epidemioloog

Vorig jaar zijn twee epidemiologen, die werkzaam zijn bij twee verschillende GGD'en, gestart bij het RIVM. De samenwerking beviel dermate goed, dat de senior epidemioloog nog een jaar langer voor een dag per week gedetacheerd zal worden bij het cGM.

MOD-VWS Liaison

De MOD-VWS liaison heeft VWS en het Centrum Infectieziektebestrijding (CIB, RIVM) van informatie voorzien bij een melding RAS-CHEM (Rapid Alert System-Chemicals) over de risico's van misbruik van chloroquine (aquarium schoonmaakmiddel). Ook heeft de MOD-VWS liaison VWS op de hoogte gebracht van meerdere ondersteuning van de Milieu Ongevallen dienst (MOD) bij ontruiming van drugslaboratoria door de Landelijke Faciliteit Ondersteuning Ontmantelen (LFO) van de politie. Het gaat hierbij specifiek om het uitvoeren van kwikmetingen in de lucht. Bij een bepaalde productieroute van synthetische drugs wordt kwikchloride als katalysator gebruikt. Gevolg hiervan is dat er hoge concentraties kwik in de ruimten aanwezig kunnen zijn. Op basis van de metingen van het RIVM kan de politie een ontruimings-strategie bepalen.

2 Opdracht: cGM – koude fase

2.1 Opdrachtomschrijving cGM – koude fase

Deze kennisvraag bestaat uit het onderhouden van het loket cGM en (kennis)infrastructuren, ondersteuning en advies bij nazorg, ondersteuning van de regio, en ondersteuning van VWS op het terrein van milieu, gezondheid en de Omgevingswet.

Activiteiten als kennisontwikkeling, kennisontsluiting, informatievoorziening (nieuwsbrieven, literatuurattendingen) en opleidings- en trainingsactiviteiten voor GGD'en en de GHOR gebeuren vanuit de koude fase.

Activiteiten voor medische milieukunde komen gedurende het jaar, grotendeels behoefte gestuurd, in samenwerking met het veld tot stand. De vijf regioadviseurs, de vakgroepen en de GGD werkgroepen spelen hierin een belangrijke rol.

Daarnaast omvat deze kennisvraag ook internationale activiteiten.

2.2 Resultaten

Toonbankvragen

In de periode januari t/m juni 2020 heeft het cGM, waar nodig met hulp van RIVM experts, ongeveer 40 toonbankvragen van de GGD'en beantwoord. Voorbeelden hiervan zijn vragen over een toetsingskader voor recreatie op voormalige stortplaatsen, mogelijke gezondheidseffecten van vies slootwater, een aantal kwikmetingen in woningen bij een gevallen barometer, en advies voor een risicobeoordeling van uitstoot van silicium carbide bij een industrie.

Lood in drinkwater

In het najaar van 2019 hebben zowel het RIVM als de Gezondheidsraad een rapport over lood in kraanwater gepubliceerd. Sindsdien is er veel afstemming geweest tussen betrokken partijen (ministeries, organisaties uit de drinkwaterwereld, het Voedingscentrum, GGD, Gezondheidsraad, RIVM) over de landelijke communicatie. In april is er een gezamenlijk afgestemde landelijke communicatieboodschap inclusief handelingsperspectieven afgerond. In juli is er een brief over lood in drinkwater aan de Kamer gestuurd met daarin de uniforme communicatieboodschap als onderdeel van de acties van het Rijk en met als doel de inhoud van voorlichting zoveel mogelijk gelijklopend te laten zijn. Ook heeft de GGD projectgroep lood informatie samengesteld voor de GGD'en (op basis van de ervaringen van GGD Amsterdam) en is door het RIVM een monsternamestrategie opgesteld voor het opsporen van loden leidingen.

Poly- en perfluoralkylstoffen PFAS

Begin januari heeft het cGM in afstemming met de GGD projectgroep PFAS een vragen en antwoord document opgeleverd over PFAS. Dat is beschikbaar op het cGM-platform voor GGD'en. In het licht van de actuele discussie over PFAS en het verplaatsen van grond, actualiseert het RIVM de webinformatie over PFAS. Mogelijk volgen er verdere updates/aanvullingen op de RIVM website. RIVM/cGM wordt betrokken wanneer dit gezondheid betreft. Op die manier kan ook de GGD

projectgroep PFAS op de hoogte gehouden worden en betrokken waar nodig.

Richtlijn koolmonoxide

De herziene 'GGD richtlijn medische milieukunde: koolmonoxide in woon- en verblijfsruimten' is 5 februari 2020 gepubliceerd en zet de meest recente beschikbare informatie op een rij (zie ook paragraaf 2.3 Publicaties). Ieder jaar overlijden in Nederland naar schatting tien tot vijftien mensen door koolmonoxidevergiftiging. Inmiddels weten we dat er ook risico's zijn in woningen met nieuwe, goed onderhouden, gesloten toestellen. Naast bekende bronnen van koolmonoxide brengen ook nieuwe bronnen risico's met zich mee zoals de opslag van houtpellets in woningen en wonen aangrenzend aan een shishalounge. De richtlijn helpt GGD-medewerkers bij het geven van adviezen aan gemeenten en het beantwoorden van vragen van mensen in hun regio over koolmonoxide en gezondheid.

Richtlijnen komen beschikbaar als webversie

Er wordt hard gewerkt aan het omzetten van de GGD-richtlijnen (traditioneel gepubliceerd in rapportvorm) naar webpagina's. De richtlijn luchtkwaliteit en gezondheid is half februari als eerste in een webversie online gezet. Daarna is ook de richtlijn koolmonoxide online gepubliceerd. De nieuwe richtlijnen bodemsanering en veehouderij volgen in het najaar. De GGD'en worden als gebruikers nauw betrokken bij het digitalisatieproces.

Bijeenkomsten medische milieukunde

In januari is er een kenniskring MMK georganiseerd, met als onderwerp 'MMK, een blik op de toekomst'. De bijeenkomst werd goed bezocht (68 deelnemers) en positief beoordeeld met een gemiddelde van 7.7. De kenniskringen die gepland stonden voor maart, april en juni zijn in verband met de COVID-19 uitbraak geannuleerd. In het voorjaar is geïnventariseerd hoe in de tweede helft van het jaar online het programma van de kenniskringen weer opgepakt kan worden en welke onderwerpen daarbij prioriteit hebben. Daar is uitgekomen dat er drie online bijeenkomsten georganiseerd gaan worden. De GGD-RIVM ontmoetingsdag komt dit jaar te vervallen.

Klimaatmitigatie en gezondheid

GGD'en hadden behoefte aan een werkdocument met informatie over klimaatmitigatie en de gezondheidseffecten om gemeenten goed te kunnen adviseren. Het gaat om een overzicht van mogelijke gezondheidseffecten van maatregelen rondom klimaatmitigatie en welke maatregelen genomen kunnen worden om gezondheidseffecten te minimaliseren dan wel te voorkomen. Een eerste versie van het werkdocument is beschikbaar voor GGD'en op het cGM platform (Viadesk) met informatie over negatieve gezondheidseffecten die kunnen ontstaan door windturbines, zonneparken, het verduurzamen van woningen, particuliere houtstook en biomassacentrales. Daarnaast sluit cGM goed aan bij de lopende activiteiten binnen het RIVM op het gebied van klimaat en gezondheid.

Hitte

Naar aanleiding van de uitkomsten van de jaarlijkse evaluatie van het Nationaal Hitteplan werden de volgende aanpassingen uitgevoerd:

- Onderverdeling van de informatie over hitte in twee scenario's.
  - Scenario normale hitte: In dit scenario is het hitteplan actief, gericht op mensen met een kwetsbare gezondheid. Hierbij worden de standaard communicatie middelen ingezet
  - Scenario extreme hitte: In dit scenario heeft KNMI code oranje afgekondigd. Informatie over het herkennen van de gezondheidseffecten van hitte en handelingsperspectief wordt actief gecommuniceerd.
- Ontwikkeling van nieuwe communicatieproducten over hitte. Het gaat om een animatie van 1 minuut, 7 kortere animaties, specifiek voor sociale media en 2 infographics (scenario normale hitte en scenario extreme hitte). De nieuwe communicatieproducten zijn te vinden op de site van het RIVM. <https://www.rivm.nl/hitte/communicatiemiddelen-hitte>
Daarnaast is de animatie van 1 minuut gedeeld met een communicatiebureau die 3000 schermen in wachtkamers van zorgverleners beheert.

Het Instituut Fysieke Veiligheid (IFV) geeft ieder jaar een boek uit met daarin verschillende (mini)crisis die het jaar ervoor hebben plaatsgevonden. De extreme hitte in de zomer van 2019 is één van de onderwerpen voor de bundel van 2020. Het cGM heeft bijgedragen aan dit hoofdstuk.

Het Nationaal Hitteplan is geactiveerd (geweest) van 24 juni tot en met 26 juni voor een groot deel van Nederland. Dit was de 14e keer dat het hitteplan is geactiveerd sinds het bestaan van het hitteplan.

COVID-19 en medische milieukunde

De GGD werkgroep binnenmilieu krijgt veel vragen over ventilatie en COVID-19. cGM fungeert als schakel tussen deze werkgroep en de Landelijke Coördinatie Infectieziektenbestrijding (LCI) om zorg te dragen voor eenduidige informatieverstrekking over dit onderwerp. Daarnaast is cGM betrokken geweest bij de advisering richting het Outbreak Management Team (OMT) over ventilatie en COVID-19.

Begin maart heeft het cGM geparticipeerd in de workshop "hot but habitable" die vanuit het Lorenz instituut werd georganiseerd. De deelnemers aan deze workshop waren allemaal ook lid van de Global Heat Health Information Network (GHHIN). Besloten werd om in dit internationale verband actief informatieproducten over hitte en COVID-19 samen te stellen. Deze werkzaamheden, waar het cGM ook aan heeft bijgedragen, zijn gepubliceerd op de site van de GHHIN. Het cGM heeft deze informatie gebruikt als input voor extra vragen en antwoorden over hitte en COVID-19 op de RIVM website.

Mede door COVID-19 is er veelvuldig afstemming geweest over de maatregelen en communicatie voorafgaand aan activatie van het Nationaal Hitteplan, zowel intern RIVM (met onder andere het CIB) als met externe organisaties, waaronder VWS, GGD (werkgroep klimaat) en het klimaatverbond. Ook is er een presentatie gegeven op een

drukbezochte webinar over Hitte en ouderen. Tevens is er direct input gegeven als antwoord op vragen over het hitteplan (van 50plus) tijdens een kamerdebat over COVID-19.

In opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben GGD'en en het cGM meegelezen met een notitie/verkenning van mogelijkheden voor het onderzoeken van een relatie tussen luchtkwaliteit, veehouderij en COVID-19.

Project LEGO: Bouwstenen voor leefomgeving en gezondheid
cGM werkt actief mee in het VWS project LEGO: bouwstenen voor leefomgeving en gezondheid. Dit project valt binnen programma 6 van domein Volksgezondheid en Zorg. Centrale vraag is: welke integrale kennis hebben regionale en lokale organisaties nodig om te kunnen werken aan een gezondheidsbevorderende en -beschermende leefomgeving nu en in de toekomst? Een integrale aanpak is nodig om de gezondheid te verbeteren. Daarom werken collega's vanuit de verschillende domeinen van het RIVM (Volksgezondheid en Zorg, Milieu en Veiligheid en Infectieziektebestrijding) nauw samen in deze opdracht.

Effecten COVID-19 op MMK werkzaamheden

Een deel van de collega's die normaal gesproken met name aan MMK werken zijn bijgesprongen om werkzaamheden voor PSH en GOR te verrichten. Hierdoor zijn een aantal projecten stilgelegd of vertraagd, waaronder het project leukemie in nieuwbouwwijken en is een geplande detachering van een MMK-medewerker van een GGD uitgesteld. Daarnaast zijn bepaalde diensten, zoals een kwik- of LFG-meting pas weer opgepakt op het moment dat GGD collega's weer op huisbezoek zijn gegaan. Ook de regioadviseurs moesten op andere (digitale) manieren contact onderhouden met hun regio's.

Internationaal

Het traject van de Joint External Evaluation van de International Health Regulations is eind vorig jaar in gang gezet. cGM zal de zelf-evaluatie betreffende chemische incidenten trekken en voorbereidingen zijn getroffen voor dit deel van de evaluatie. Na de kick-off meeting met de WHO begin maart is helaas besloten om het traject uit te stellen vanwege de coronapandemie. Het is onduidelijk wanneer het weer wordt opgestart.

Intussen heeft cGM presentaties over de internationale afspraken over ernstige grensoverschrijdende gezondheidsbedreigingen (met name chemische incidenten) gehouden bij het een bijeenkomst van Gezondheidskundig Adviseurs Gevaarlijke Stoffen (GAGS) en het MOD coördinatorenoverleg.

cGM draagt bij aan een werkpakket gericht op chemische incidenten van de Joint Action SHARP. Good practices worden verzameld op het gebied van preparatie en response op chemische incidenten en een vragenlijst is gemaakt om uit te zetten bij EU-lidstaten om er achter te komen welke leemtes er zijn in de implementatie van de International Health Regulations. Hierdoor kan een beeld worden gekregen van wat lidstaten nodig hebben om hun capaciteiten betreffende chemische incidenten te versterken.

Nazorg - Oprichten Crisis Expert Team

Het convenant voor het omvormen van de Expertgroep Psychosociale hulpverlening en gezondheidsonderzoek na rampen en incidenten naar een Crisis Expert Team psychosociale hulpverlening en gezondheidsonderzoek na rampen (CET PSH GOR) is nagenoeg afgerond en klaar voor ondertekening. Tevens heeft er de afgelopen maanden afstemming plaatsgevonden met de andere CET's om te kijken waar de processen elkaar raken, zodat goede afstemming in geval van ramp of crisis goed verloopt. De volgende stap is dat er verdere werkafspraken gemaakt zullen worden tussen de deelnemende partijen die vastgelegd worden in het Handboek CET PSH GOR. De verwachting is dat het convenant in de tweede helft 2020 ondertekend kan worden.

Activiteiten nazorg koude fase stop gezet

Vanwege de inzet op de warme fase zijn, in overleg met de opdrachtgever, vanaf maart tijdelijk alle koude fase activiteiten voor nazorg stop gezet. Dit zelfde geldt voor de activiteiten voor zowel ARQ als Nivel, met wie we samen vanuit het coördinatieteam ondersteuning bieden aan de GGD'en. Momenteel voeren we gesprekken met ARQ en Nivel over hoe we de koude fase activiteiten voor 2020 weer opstarten of dat deze in de instellingssubsidie voor 2021 opgenomen zullen worden.

2.3 Publicaties

SE Schoevaars-Lops; PH Fischer, JTM Gram, J Mikkers, B Poelman, SM Simeonova, RFM Selen, van der Helm JJ. GGD Richtlijn medische milieukunde: Koolmonoxide in woningen en verblijfsruimten. RIVM rapport 2019-0130.

3 Opdracht: Bureau Biosecurity

3.1 Opdrachtomschrijving Bureau Biosecurity

Bureau Biosecurity vormt het nationale kennispunt voor de overheid en voor organisaties waar met risicovolle biologische stoffen wordt gewerkt. De activiteiten van Bureau Biosecurity bestaan uit:

- Beheer en onderhoud van een landelijk overzicht van instellingen die werken met hoogrisico pathogenen.
- Compliance/outreach
- Overheidsondersteuning
- Kennisopbouw

3.2 Resultaten

Outreach en veldondersteuning

Bureau Biosecurity is bezig geweest met de verdere ontwikkeling van een nieuwe tool voor het veld, de Dual Use Assessment Tool. Dual-use-onderzoek in het kader van biosecurity wordt gedefinieerd als onderzoek, dat:

- op basis van de huidige informatie, gebruik maakt van of – naar redelijkerwijs verwacht kan worden – kan leiden tot kennis, producten of technologieën die misbruikt kunnen worden; en
- plaatsvindt in de context van een herkenbare dreiging en een niet te verwaarlozen kans op misbruik; en
- tot ernstige gevolgen kan leiden voor de samenleving (volksgezondheid, veiligheid, landbouw, planten, dieren, het milieu of materiële goederen) (bron: KNAW).

Deze nieuwe tool omvat het proces van de dual-use afweging en bestaat in eerste instantie uit een online vragenlijst (*Dual-Use Quickscan*) die door onderzoekers op elk moment gedurende het onderzoek kan worden ingevuld. Het doel van deze vragenlijst is om onderzoek te kunnen monitoren op potentieel dual-use aspecten. Daarnaast draagt deze tool bij om dual-use bewustwording bij onderzoekers te stimuleren. De resultaten van tool kunnen als input gebruikt worden voor het uitvoeren van een uitgebreidere dual-use afweging in het geval dat het onderzoek een potentieel dual-use risico heeft.

Met de COVID-19 pandemie hebben de activiteiten van Bureau Biosecurity zich hier ook op gericht. Hoewel er geen concrete aanwijzingen zijn dat de oorzaak van de COVID-19 pandemie een niet-natuurlijke oorsprong heeft, laat deze crisis wel duidelijk zien wat de enorme gevolgen zijn indien een hoogrisico pathogeen per ongeluk ontsnapt uit een laboratorium (biosafety) of opzettelijk verspreid wordt (biosecurity). De diagnostische en onderzoeksactiviteiten van SARS-CoV-2 zijn de laatste maanden wereldwijd snel toegenomen, waardoor laboratoria die voorheen niet voldoende waren uitgerust om met hoogrisico pathogenen te werken, omgevormd werden om aan de eisen te voldoen. Bij gebrek aan voldoende biosafety en biosecurity maatregelen, hetzij als gevolg van een reeds bestaande ondercapaciteit of als gevolg van toenemende druk op het laboratoriumsysteem, is er een verhoogd risico op accidentele infecties of het al dan niet opzettelijk

vrijkomen van SARS-CoV-2. Het belang van de acht pijlers van biosecurity geldt ook voor werkzaamheden met SARS-CoV-2.

Bureau Biosecurity heeft zich in deze periode beziggehouden met het in kaart brengen van SARS-CoV-2 gerelateerde biosecurity risico's en het geven van voorlichting op nationaal en internationaal niveau:

- Ten aanzien van het veilig (biosafety) werken met SARS-CoV-2 zijn er diverse documenten en richtlijnen van onder andere het RIVM, WHO en CDC gepubliceerd. De belangrijkste (inter)nationale biosafety en biosecurity aspecten zijn uitgewerkt op de website van Bureau Biosecurity. Het doel is voorlichting geven en bewustwording te creëren om eventuele biosafety of biosecurity accidenten te minimaliseren.
- Bureau Biosecurity is aangesloten bij The Global Health Security Agenda (GHSA) Action Package Prevent-3 (APP3) on Biosafety and Biosecurity. Hierin wordt er meegewerkt aan een statement richting de WHO om hun SARS-CoV-2 biosafety richtlijnen aan te vullen met biosecurity aspecten aangezien deze onderbelicht zijn en van groot belang voor de wereldgemeenschap.
- Op uitnodiging van het Filipijnse RITM (Research Institute for Tropical Medicine) heeft Bureau Biosecurity op 2 mei een webinar gegeven over SARS-CoV-2 en biosafety/biosecurity aspects. Het doel van de webinar was om laboratorium personeel in de Filipijnen die werken met SARS-CoV-2 training en meer informatie te geven over diagnostiek, viruskennis en biosafety en biosecurity.
- De WHO country office in Kazachstan heeft Bureau Biosecurity uitgenodigd om op 10 juni een vergelijkbaar webinar te geven. De deelnemers waren voornamelijk Health Care workers bij ziekenhuizen en nationale laboratoria uit Kazachstan en enkele buurlanden.

Overheidsondersteuning

Bureau Biosecurity was voorheen nauw betrokken bij het traject van de overheid om biosecurity wet- en regelgeving op te stellen. Geprobeerd wordt om het proces dat getrokken wordt door de interdepartementale werkgroep biosecurity te bevorderen. In de eerste helft van 2020 zijn er geen bijeenkomsten geweest van de interdepartementale werkgroep of van de schrijfgroep wetgeving.

Kennis- en netwerkopbouw

Bureau Biosecurity investeert in het netwerk door bij bijeenkomsten te zijn, door ieder kwartaal een nieuwsbrief uit te brengen, door kennisproducten te ontwikkelen en door het veld bij kennisvragen te ondersteunen.

4 Opdracht: NVIC

4.1 Opdrachtomschrijving NVIC

Het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) levert deskundigheid die nodig is om incidenten en crises met gevaarlijke stoffen af te handelen. Via het Programma Gezondheid en Milieu ontvangt het NVIC een vast budget om deze deskundigheid 24/7 beschikbaar te kunnen stellen en goed op peil te kunnen houden. Onder deze kennisvraag valt onder andere de informatieverstrekking en advisering bij incidenten met chemische stoffen en straling, de ondersteuning aan VWS bij beleidsmatige vragen rond gezondheid en veiligheid, het delen en onderhouden van kennis en opleiden, trainen en oefenen.

4.2 Resultaten

Informatieverstrekking en advisering bij incidenten met chemische stoffen en straling

In de eerste helft van 2020 zijn er ruim 23.000 telefonische consulten afgehandeld en ruim 66.000 raadplegingen via de website. NVIC heeft 85 schriftelijke risicobeoordelingen en adviezen t.a.v. het medisch beleid in de late fase van acute intoxicaties, chronische intoxicaties en algemene informatieverstrekking ten behoeve van behandelprotocollen en dergelijke gegevens. NVIC is 24 maal ingezet bij calamiteiten met acute risicobeoordelingen en medische advisering. In deze periode zijn geen medische risicobeoordelingen voor stralingsincidenten gevraagd/geleverd. Wel is inbreng geleverd in het expertnetwerk voor de opvang van incidenten met straling en radionucliden.

NVIC houdt de klinisch toxicologische kennis up-to-date en de database met 34 nieuwe/updates van stofmonografieën alsmede therapieteksten en protocollen.

Informatie over drugs wordt mede ingebracht in het Coördinatiepunt Assessment en Monitoring van nieuwe drugs (CAM). De in 2019 door het NVIC gesignaleerde toename van het aantal lachgasmeldingen met ernstige gezondheidsklachten en de daarop volgende CAM-risicobeoordeling van lachgas heeft geleid tot een wetsvoorstel waarin de verkoop van lachgastankjes en grote hoeveelheden lachgaspatronen aan consumenten verboden wordt. Dit wetsvoorstel was tot 10 juli 2020 in openbare consultatie en moet nog goedgekeurd worden door de Tweede Kamer. Het streven is om het verbod op 1 januari 2021 in te laten gaan.

Participatie in wetenschappelijke klankbordgroepen/deskundigenberaad van het RIVM en afhandeling van individuele vragen ten aanzien van gezondheidsrisico's met betrekking tot verschillende zeer media gevoelige dossiers, waaronder chroom-6, "grafietregens", PUR. Participatie in de wetenschappelijke klankbordgroep van het project "Waarzitwatin". Het NVIC ondersteunt het RIVM en VeiligheidNL hierbij met medisch-toxicologische kennis. NVIC is lid van klankbordgroep

betreffende "Nucleair-geneeskundige therapieën: potentiële blootstelling voor derden".

Ondersteuning VWS

NVIC heeft VWS ondersteunt door deelname in het platform illegale geneesmiddelen met rapportage van relevante meldingen (tijdens besprekingen en in voortgangsrapportages). Hierin zijn ook opgenomen de meldingen met betrekking tot 'zelfmoordpoeders'. Daarnaast heeft NVIC deelgenomen aan bijeenkomsten van VWS over op te richten Crisis Expert Team psychosociale hulpverlening en gezondheidsonderzoek met ondersteuning ten aanzien van het ontwikkelen van het handboek CET PSH GOR.

NVIC heeft ook deelgenomen aan de NUSOG (*Netherlands United States Standing Operation Group*) bijeenkomsten voor uitwerking van 'health and safety' gedeelte van IJOP (*International Joint Operation Plan*).

Uitbreiding van de calamiteitenvoorraad (vaccins, antisera, antidota, stralingsantidota) van het RIVM-DVP met antidota werkzaam tegen vergiftigingen met toxische alcoholen/glycolen, amanieten (paddenstoelen), digoxine, methotrexaat, anticholinergica, metalen, organofosfaten en cyanide. Alle nieuw gewenste antidota zijn in 2019 ter beschikking gekomen en de uitlevering (na indicatiestelling in overleg tussen behandelend arts en NVIC) blijkt aan een duidelijke behoefte te voldoen. In het Jaaroverzicht 2019 van het NVIC wordt hierover gerapporteerd.

Door NVIC en DVP/RIVM geïnitieerde overleg over de mogelijkheden tot aanschaf van het antidotum naloxon als neusspray (beschikbaarheid noodzakelijk bij bepaalde politiediensten, alsmede douanelaboratorium/NFI en te gebruiken bij opiaatvergiftigingen van medewerkers van deze diensten) is nog gaande. VWS, IGJ en CBG-MEB zijn hierbij betrokken.

Opleiden Trainen Oefenen

Het NVIC heeft klinisch toxicologische inbreng gehad bij calamiteitenoefeningen: op regionaal en nationaal niveau bijdrages aan scenario's, vertegenwoordiging van het NVIC in de respons-cel, en als speler tijdens oefeningen. Bij diverse internationale calamiteitestructuren (SCHEER Working Group on Rapid Risk Assessment, WHO Chemical Risk Assessment Network) heeft het NVIC deelgenomen.

Het NVIC heeft bij diverse (nascholings)cursussen/universitaire opleidingen ten aanzien van klinische toxicologie geparticipeerd. De jaarlijkse organisatie en presentatie van de module "klinische en forensische toxicologie" (1,5 week) in het kader van de opleiding tot toxicoloog in Nederland (PET – Postgraduate Education Toxicology) heeft het NVIC verzorgt.

De vertegenwoordiging van diverse NVIC-ers bij nationale en internationale congressen, workshops en nascholingsactiviteiten heeft in de 1^e helft van 2020 door de coronamaatregelen grotendeels stil gelegen. Diverse onderwijsactiviteiten zijn inmiddels online hervat.

Het NVIC heeft medische opleidingsstages geboden aan medisch milieukundigen in opleiding, klinisch farmacologen in opleiding en internisten acute interne geneeskunde in opleiding.

Het NVIC heeft als expert inbreng geleverd bij RGEN overleggen en heeft opgetreden als secretaris tijdens trainingen.

4.3 Jaar en trendrapportages

- Jaaroverzicht 'Acute intoxicaties bij mens en dier 2019' verzonden naar VWS (juni 2020), geplande datum publicatie is 22 juli 2020.
- Jaarrapportage 'Calamiteiteneeskunde nucleair 2019' verzonden naar VWS (juni 2020).
- Jaarrapportage 2019 'NVIC signalering voor de NVWA' (mei 2020) plus oplevering van trendrapportages 2019 met betrekking tot e-sigaret navulverpakkingen, liquid caps producten voor textielwas, voedingssupplementen en lachgas (opdracht van NVWA).

5 Subsidies

Het Nederlands Instituut voor Onderzoek van de Gezondheidszorg (Nivel) en Stichting ARQ ontvangen via de subsidieregeling VWS een subsidie. Het cGM begeleidt de subsidie en zorgt voor een inhoudelijke aansturing.

Het Nivel doet onderzoek naar de effectiviteit en kwaliteit van de gezondheidszorg in Nederland. De belangrijkste taak van het Nivel binnen deze opdracht is het adviseren van gezondheidsautoriteiten en professionals over het doen van gezondheidsonderzoek na een incident of ramp.

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum is een overkoepelende organisatie die gespecialiseerde instellingen op het gebied van psychotrauma ondersteunt en met elkaar verbindt. De belangrijkste taak van ARQ binnen deze opdracht is het adviseren van professionals over psychosociale hulpverlening na een incident of ramp.

5.1 Effect COVID-19 op ARQ en Nivel werkzaamheden

De huidige crisis rondom COVID-19 heeft vanaf het begin van de uitbraak eind februari 2020 veel invloed gehad op de werkzaamheden van zowel ARQ als het Nivel. Vanaf de start van de Coronacrisis zijn er diverse initiatieven ontplooid in het kader van de warme fase van deze ramp. Dit zijn activiteiten die passen bij de rol van het ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises en bij het Nivel. De activiteiten zijn veelal uitgevoerd in samenwerking met RIVM en GGD GHOR Nederland, met als doel het mentale welzijn van alle Nederlanders te vergroten en de GGD'en en de regionale samenwerking te versterken. Vanwege de nadruk op de warme fase van de ramp is in overleg met het RIVM besloten om een aantal van de werkzaamheden die uitgevoerd zouden worden in het kader van de instellingssubsidie geen doorgang te laten vinden. Hier gaat het om het afronden van de Leidraad rapid needs assessment (Nivel), de capaciteitanalyse PSH bij de GGD'en (ARQ) en de behoeftenpeiling GOR (Nivel). Deze activiteiten zullen – mogelijk in iets aangepaste vorm – doorgeschoven worden naar volgend jaar.

5.2 ARQ en Nivel hoogtepunten eerste helft 2020

Organisatie en expertise inbreng in Kenniskringen

Begin maart 2020 stond een kenniskring PSH/GOR rondom het thema agrariërs gepland. Echter, omdat de druk rondom COVID-19 toen al groot was, is besloten het thema van die kenniskring te veranderen naar PSH en COVID-19. Tijdens deze kenniskring werd aan de hand van drie scenario's (zwak (weinig besmettingen), midden (meer besmettingen) en sterk (veel besmettingen)) ingegaan op de psychosociale behoefte(n) in de verschillende stadia en de druk op de (psychosociale) hulpverlening die naar aanleiding hiervan zou kunnen ontstaan. Tevens werd ingegaan op de manieren waarop psychosociale ondersteuning geboden zou kunnen worden. Het onderwerp was heel actueel want nog geen week later werden de besproken scenario's realiteit. De tweede

kenniskring in juni fungeerde als een kennisuitwisselingsmoment waarbij onderzoek van de RIVM Corona gedragsunit en good practices werden uitgewisseld.

Expert rol in het Landelijk coördinatieteam PSH GOR

Het Landelijk coördinatieteam PSH-GOR) is bij aanvang van de lockdown opgericht. Dit team is een samenwerking tussen het RIVM, GGD/GHOR Nederland, het Nivel en ARQ Nationaal psychotraumacentrum.

Daarin hebben RIVM, ARQ en Nivel vanuit hun kennisexpertises bijgedragen aan de volgende activiteiten:

- Kwetsbare groepen in de samenleving in beeld te brengen en te houden. Te denken valt hierbij aan zorgverleners, jongeren, ouderen, gezinnen met kinderen, thuiswerkers, financieel gedupeerden, etc.. De kwetsbaarheden, behoeften en knelpunten bij deze groepen worden zoveel mogelijk in kaart gebracht. Het coördinatieteam voert hiervoor een constante *Rapid Needs Assessment* (RNA) uit. Dit is een manier om snel inzicht te krijgen in de behoeften en problemen van getroffen bij rampen. Deze leidraad is voor meerdere disciplines binnen GGD'en in 2019 (in concept) ontwikkeld door het Nivel, in nauwe samenwerking met ARQ, het RIVM en de GGD'en en wordt nu toegepast. Ervaringen zullen gebruikt worden voor het verder aanscherpen en afronden de leidraad.
- Het na gaan welke instanties of personen in behoeften kunnen voorzien. Waar mogelijk wordt verbinding gelegd tussen partijen die elkaar kunnen helpen. Hierbij wordt altijd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van en aangesloten bij de lokaal beschikbare zorgstructuur.
- Zicht houden op alles wat er landelijk en regionaal/lokaal gebeurt rondom psychosociale hulpverlening en mentaal welbevinden. Direct bij aanvang van de crisis ontplooiden zich overal initiatieven ter ondersteuning van diverse groepen in de samenleving. Het coördinatieteam houdt vinger aan de pols op het gebied van betrouwbaarheid/kwaliteit van deze initiatieven, knelpunten en aansluiting bij de reguliere zorgstructuren.
- Het ondersteunen en adviseren van de GGD'en en hun dPG'en en (lokale) overheden op het gebied van PSH en het uitwisselen van good practices. Gezamenlijk met verschillende GGD'en is een 'Modelplan PSH tijdens de Coronacrisis' ontwikkeld ter ondersteuning van de PSH-procesleiders bij de GGD'en. Tevens is een Handelingskader ten aanzien van PSH voor dPG'en ontwikkeld.
- Ondersteuning van het Informatie- en Verwijscentrum (IVC) Mentale gezondheid COVID-19 bij het vinden en duiden van informatie en verwijzingen voor de verschillende doelgroepen en thema's die op het IVC aan de orde komen.
- Monitoring van al het onderzoek waarbij aandacht wordt besteed aan psychosociale aspecten en advisering over en richting geven aan GOR met aandacht voor deze aspecten.

Van maart t/m juni overlegde het coördinatieteam driemaal per week online. In een later stadium is daar een doelgroepenoverleg aan toegevoegd. Sinds half juli is er nog één regulier overleg per week en een doelgroepenoverleg. In het doelgroepenoverleg worden per bijeenkomst twee of meer doelgroepen aangewezen, waarvoor de door COVID-19 (en daaruit voortvloeiende (overheids)maatregelen) ontstane problematiek in kaart wordt gebracht. Er wordt nagegaan welke behoeften en knelpunten er zijn en gezocht naar manieren om in die behoeften te voorzien en knelpunten op te lossen. Tevens wordt bepaald of er informatie mist en welke informatie en verwijzingen er op het IVC (zie hieronder) kunnen betreffende deze doelgroep(en).

Netwerken

- ARQ en Nivel hebben (afwisselend) deelgenomen aan de LOT-C overleggen gezondheidzorg (GZ) en veerkracht en samenleving (VS) om de kennis over psychosociale aspecten en de verschillende doelgroepen zoveel mogelijk te delen en aan te vullen met kennis van de andere deelnemers.
- ARQ onderhoudt contacten met het nieuw opgerichte C-support en het Longfonds (beide gericht op brede ondersteuning van (ex) COVID-19 patiënten), waarbij ook de kruisverwijzingen met het IVC een belangrijke rol spelen.
- Contacten met ketenpartners als het Rode Kruis en Slachtofferhulp Nederland, maar ook met organisaties als Pharos zijn benut voor kennisuitwisseling en -opbouw.
- Er zijn contacten gelegd met de Vereniging Nederlandse gemeenten (VNG) om na te gaan waar de gemeenten en de GGD'en tot elkaar zouden kunnen komen om de psychosociale hulpverlening in deze crisis ook op de lange termijn te borgen. ARQ heeft bijgedragen aan een webinar voor de VNG.

Het online Informatie- en Verwijscentrum mentale gezondheid COVID-19

In opdracht van VWS en in nauwe samenwerking met het landelijk coördinatieteam PSH GOR heeft ARQ het IVC opgezet, een digitaal loket waar informatie en diensten voor getroffen en bij elkaar wordt gebracht. Het IVC COVID-19 is specifiek gericht op het omgaan met de mentale gevolgen van de coronacrisis. Iedereen kan hier terecht voor betrouwbare informatie en verwijzing naar betrokken diensten, maar specifiek diegenen voor wie de gevolgen van het COVID-19 een zware emotionele belasting vormen. Denk hierbij aan mensen die zelf de het virus onder de leden hebben gehad, zorgverleners, mensen die hun inkomen zien teruglopen en mensen die in een kwetsbare positie zitten. Er wordt één loket geboden waar iedereen betrouwbare informatie kan vinden over mentale gezondheid tijdens de coronacrisis. Ook wordt verwezen naar de juiste hulp-, zorg- en dienstverleners zodat iedereen makkelijk de weg weet te vinden naar betrouwbare ondersteuning. Het IVC is klein begonnen en wordt steeds verder aangevuld. Een RNA (zie hierboven) vormt de basis voor het inhoudelijke deel met betrekking tot de behoeften van specifieke groepen. De initiatieven worden alvorens er op het IVC naar verwezen wordt langs een aantal kwaliteitscriteria gelegd.

Voor het IVC is een aparte offerte ingediend bij VWS.

Integrale gezondheidsmonitor COVID-19

Vanuit het coördinatieteam PSH-GOR wordt in samenwerking met de GGD'en gewerkt aan een breed monitoringsplan voor meerdere jaren. Dit gebeurt met steun van de dPG'en. Naast inzicht in ontwikkelingen in gezondheid en risico's ziet het coördinatieteam dit als een manier om de professionalisering van de GOR-discipline landelijk te bevorderen en harmoniseren. Het zal jarenlang richting kunnen geven aan de kenniskringen geënt op GOR. Bovendien zullen de resultaten van waarde zijn voor de planning en uitvoering van PSH. Centrale pijlers zijn de gezondheidsmonitor van de GGD, doorlopende RNA's en patiëntgegevens over zorg- en medicatiegebruik en gezondheidsklachten uit Nivel Zorgregistraties (NZR).

5.3 Publicaties*Informatie over de mentale gevolgen van COVID-19*

Bij aanvang van de crisis heeft ARQ direct een groot aantal folders voor specifieke groepen in de samenleving vervaardigd. Dit ter ondersteuning van mensen met klachten van psychosociale aard die veroorzaakt werden door COVID-19 of de (overheids)maatregelen die daaruit voortvloeiden. De eerste folders waren voor mensen in quarantaine, isolatie, voor ouderen, nabestaanden, kwetsbare gezinnen, etcetera. Waar mogelijk is samengewerkt met experts binnen (bijv. kenniscentrum oorlog, kenniscentrum migratie) en buiten (bijv. Pharos, Rode Kruis) ARQ Nationaal Psychotraumacentrum.

Wetenschappelijke publicaties

In de eerste helft van 2020 is door ARQ en Nivel een bijdrage geleverd aan acht wetenschappelijke publicaties over diverse onderwerpen, waaronder intensieve veehouderij, MH17 en Psychosociale aspecten van crisismanagement.

6 Additioneel

Naast de reguliere projecten en subsidieregelingen heeft VWS ook de mogelijkheid om (via) het cGM extra vragen te stellen met een doorlooptijd van één of meerdere jaren. Deze vragen worden uit additioneel budget gefinancierd.

6.1 Versterken positie GAGS

Het doel van dit additionele project is om de positie van de Gezondheidskundig adviseur Gevaarlijke stoffen (GAGS) in de regio te versterken door één of meerdere projecten uit te voeren die door de GAGS'en zelf zijn aangedragen. Om ervoor te zorgen dat de producten passend zijn voor de GAGS, zijn twee GAGS'en voor één dag in de week bij het RIVM gedetacheerd. Echter, door COVID-19 zijn een gedeelte van deze werkzaamheden vanaf maart stil gevallen doordat de GAGS-medewerkers binnen hun eigen organisatie ingezet zijn.

Factsheets en informatiebladen

Er zijn conceptversies gemaakt van adviezen over koolmonoxide (CO) en fluorwaterstof (HF)-bevattende rook van Li-ion accubranden. Ook is de factsheet over drugslabs gedeeld met de GAGS.

Versterking samenwerking MOD-GAGS

In dit project staat de versterking van de samenwerking tussen GAGS in de regio en de Milieu-ongevallendienst (MOD) van het RIVM centraal. Er is de laatste maanden doorgewerkt aan de uitkomsten (inclusief handreiking) van de vorig jaar georganiseerde interactieve bijeenkomsten waarin de GAGS'en en MOD'ers zich verdiept hebben in elkaars rollen, de grensvlakken daartussen en het verbeteren van de samenwerking. Het vervolg van het project heeft vertraging opgelopen. Zo zijn de twee geplande vervolgbijeenkomsten om de voorgestelde werkwijze/handreiking te testen uitgesteld naar het najaar van 2020.

6.2 Update interventiewaarden

In 2019 is er op de website van het RIVM een 'Handreiking voor het afleiden van Interventiewaarden' gepubliceerd (<https://www.rivm.nl/publicaties/handreiking-voor-afleiding-van-interventiewaarden-voor-incidentbestrijding>). Ook is, onder andere via een enquête, navraag gedaan bij eindgebruikers van interventiewaarden (GAGS'en, AGS'en en MOD-toxicologen) naar hun ervaringen met de nieuwe stofdocumenten. De nieuwe stofdocumenten bevatten belangrijke informatie voor de eerste fase van een incident, met name voor de GAGS. Uit deze inventarisatie is onder meer gebleken dat er vooral behoefte is aan een toelichting hoe deze informatie optimaal kan worden gebruikt. Daarom is in 2020 een start gemaakt om de interventiewaarden in een geschikt format te bundelen, waarbij alle (nieuwe) stofdocumenten snel en makkelijk gevonden kunnen worden.

RIVM
De zorg voor morgen begint vandaag

